

УДК 930(477.83/.86)»185»:271.4-678(477.8)
DOI <https://doi.org/10.24919/2312-2595.16/58.4>

Світлана Біла

кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри всесвітньої історії та спеціальних історичних дисциплін, Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка, вул. Івана Франка, 24, м. Дрогобич, Україна, індекс 82100 (bilasvitlana24@gmail.com)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9506-2789>

Галина Гриценко

кандидат історичних наук, доцент кафедри всесвітньої історії та спеціальних історичних дисциплін, Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка, вул. Івана Франка, 24, м. Дрогобич, Україна, індекс 82100 (grycenko84@gmail.com)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7047-5664>

Бібліографічний опис статті: Біла, С., & Гриценко, Г. (2024). Наслідки унійних процесів у Перемишльській та Львівській єпархіях у трактуванні українських істориків Галичини кінця XIX ст. *Українські історичні студії*, 16(58). 38–45. doi: <https://doi.org/10.24919/2312-2595.16/58.4>

НАСЛІДКИ УНІЙНИХ ПРОЦЕСІВ У ПЕРЕМИШЛЬСЬКІЙ ТА ЛЬВІВСЬКІЙ ЄПАРХІЯХ У ТРАКТУВАННІ УКРАЇНСЬКИХ ІСТОРИКІВ ГАЛИЧИНИ КІНЦЯ XIX СТ.

Анотація. *Мета статті* – проаналізувати внесок українських істориків Галичини кінця XIX ст. у дослідження наслідків унійних процесів у Перемишльській та Львівській єпархіях. **Методологія дослідження** ґрунтується на методах порівняльного аналізу та синтезу. **Наукова новизна** полягає в тому, що вперше зроблено спробу проаналізувати концептуальні здобутки напрацювань українських істориків Галичини кінця XIX століття в дослідженні проблеми наслідків унійних процесів у Перемишльській та Львівській єпархіях. **Висновки.** Українські історики Галичини кінця XIX ст. перебували під значним впливом консервативних концептів та ідей русофілів Ставропігійського Інституту і не виробили однозначного та виваженого погляду щодо оцінювання наслідків унійних процесів у регіоні. Разом із тим їхні погляди почасти відрізняються від основних концепцій про негативну роль унії для українського соціуму представників православної історіографії Наддніпряни XIX ст. Помітними є прагнення галицьких дослідників історії церкви до політичної незаангажованості та часткове симпатизування народовцям. До позитивних наслідків утвердження унії у Львівській та Перемишльській єпархіях у XVIII ст. науковці відносили часткове підвищення рівня матеріального забезпечення та культурно-освітнього рівня греко-католицького духовенства, отримання українськими міщанами права займати посади в місцевому самоврядуванні. Історики стверджували, що завдяки діяльності греко-католицьких священників покращився рівень духовності й у середовищі світської громадськості. Перехід Перемишльської та Львівської єпархій до унії відбувся до збереження української національної окремішності. В умовах колонізації регіону саме греко-католицька церква стала на чолі культурно-просвітницького та національного рухів української громадськості. Водночас дослідники акцентували, що нове унійне віросповідання не принесло бажаної повної рівності української церковної та світської громадськості з католиками і не позбавляло духовенство залежності від світських людей, свавілля окремих шляхтичів та орендарів маєтків. Більшість унійних умов галицької церковної ієрархії не були реалізовані. До негативних наслідків поширення унійної конфесії в краї науковці відносили доволі значні процеси окатоличення як українського духовенства, так і світських людей. Поза увагою дослідників залишився докладний аналіз політичних наслідків унії.

Ключові слова: унійні процеси, Перемишльська та Львівській єпархії, історіографія, унієзнавство.

Svitlana BILA

PhD (History), Associate Professor, Department of World History and Special Historical Disciplines, Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University, 24, Ivan Franko Str., Drohobych, Ukraine, postal code 82100 (bilasvitlana24@gmail.com)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9506-2789>

Halyna HRYTSENKO

PhD (History), Associate Professor, Department of World History and Special Historical Disciplines, Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University, 24 Ivan Franko Str., Drohobych, Ukraine, postal code 82100 (grycenko84@gmail.com)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7047-5664>

To cite this article: Bila, S., & Hrytsenko, H. (2024). Naslidky uniinykh protsesiv u Peremyshlskii ta Lvivskii yeparkhiikh u traktuvanni ukrainskykh istorykiv Halychyny kintsia XIX st. [Consequences of the union processes in the Peremyshl and Lviv dioceses in the interpretation of Ukrainian historians of Galicia at the end of the 19th century]. *Ukrainski istorychni studii – Ukrainian Historical Studies*, 16(58). 38–45. doi: <https://doi.org/10.24919/2312-2595.16/58.4> [in Ukrainian].

CONSEQUENCES OF THE UNION PROCESSES IN THE PEREMYSHL AND LVIV DIOCESES IN THE INTERPRETATION OF UKRAINIAN HISTORIANS OF GALICIA AT THE END OF THE 19TH CENTURY

Summary. *The purpose of the article is to analyze the contribution of Ukrainian historians of Galicia at the end of the 19th century. in the study of the consequences of union processes in the Peremyshl and Lviv dioceses. The research methodology is based on the methods of comparative analysis and synthesis. The scientific novelty lies in the fact that for the first time an attempt has been made to analyze the conceptual achievements of Ukrainian historians of Galicia at the end of the 19th century in the study of the problem of the consequences of the union processes in the Peremyshl and Lviv dioceses. Conclusions. Ukrainian historians of Galicia at the end of the 19th century. were significantly influenced by the conservative concepts and ideas of the Russophiles of the Stavropol Institute and did not develop a clear and well-balanced view regarding the assessment of the consequences of the union processes in the region. At the same time, their views partly differ from the main concepts about the negative role of the union for the Ukrainian society of the representatives of the Orthodox historiography of the Nadnipryanshchyna of the 19th century. The aspiration of Galician researchers of church history towards political non-involvement and partial sympathy for Narodovists are noticeable. To the positive consequences of the establishment of the union in the Lviv and Peremyshl dioceses in the 18th century. scientists attributed a partial increase in the level of material support and cultural and educational level of the Greek-Catholic clergy to the fact that Ukrainian townspeople received the right to hold positions in local self-government. Historians claimed that thanks to the activities of Greek-Catholic priests, the level of spirituality also improved among the secular public. The transition of the Peremyshl and Lviv dioceses to the union led to the preservation of Ukrainian national independence. In the conditions of the Polonization of the region, it was the Greek Catholic Church that became the leader of the cultural and educational and national movements of the Ukrainian public. At the same time, the researchers emphasized that the new union creed did not bring the desired complete equality of the Ukrainian church and secular public with Catholics and did not relieve the clergy of dependence on secular people, the arbitrariness of individual nobles and tenants of estates. Most of the union conditions of the Galician church hierarchy were not implemented. To the negative consequences of the spread of the Union denomination in the region, scientists attributed quite significant processes of Catholicization of both the Ukrainian clergy and secular people. A detailed analysis of the political consequences of the union remained outside the attention of researchers.*

Key words: union processes, Peremyshl and Lviv eparchy, historiography, union studies.

Постановка проблеми. Унієзнавчі студії мають багатовікові традиції, чимало є історіографічних розвідок, присвячених аналізу праць з історії унії. Під сучасну пору, в умовах російсько-української війни, актуальним є ретельне дослідження внеску істориків у вивчення проблеми наслідків унійних процесів для українського соціуму, їх впливу на духовний розвиток українців, діяльності греко-католицької церкви заради збереження національної ідентичності.

Аналіз досліджень. Польський історик А. Міронович зауважив, що наслідки унійних процесів українськими істориками трактуються по-різному. Православні історики акцентують на негативних наслідках унії для українців, а унійний історіографічний напрям оцінює утворення унії як позитивне явище – доповнення до Люблінської унії 1569 року та об'єднання християнських конфесій (Mironowicz, 1988).

М. Папєжинська-Турек зацентувала, що в українській історіографії XIX ст. сформувалася негативна оцінка наслідків унійних процесів як загрози знищення власних культурних та релігійних традицій та самобутності (Papierzyska-Turek, 1992).

Т. Хинчевська-Геннел підкреслила, що для української і польської історіографії характерними є акцентування як на негативних наслідках унійних процесів як катастрофічного явища, що принесло шкоду обом народам, так і відкрита апологетика унії (Chunchewska-Hennel, 1994).

І. Скочиляс відзначив, що русофільська орієнтація галицьких істориків XIX ст. значною мірою впливала на трактування ними наслідків унійних процесів Львівській єпархії (Скочиляс, 2011).

С. Біла та Г. Гриценко зацентували, що українські дослідники оцінювали наслідки унійних процесів як оптимальний шлях збереження духовної та національної ідентичності, а також досягнення рівних прав з польською громадськістю (Біла, Гриценко, 2022).

Мета статті – проаналізувати внесок українських істориків Галичини кінця XIX ст. у дослідження наслідків унійних процесів у Перемишльській та Львівській єпархіях.

Виклад основного матеріалу. Галицьке унієзнавство наприкінці XIX ст. перебувало під впливом ідей русофілів, котрі об'єднувалися навколо Ставропігійського інституту у Львові (Киричук, Орлевич, 2018). Окремі аспекти наслідків унійних процесів у Львівській єпархії у XVIII ст. досліджував І. Шараневич. Прикметно, що в сучасній історіографії його вважають русофілом, водночас науковці акцентують, що концептуальні погляди науковця зазнали певної еволюції (Борчук, 1999, сс. 46, 78, 167; Гелей, 2001, с. 328; Киричук, 2000, с. 144–145).

Наслідків унієзації Перемишльської та Львівської єпархій І. Шараневич опосередковано торкнувся в праці про вплив східних патріархів на українську церкву, в якій він намагався проаналізувати внутрішнє становище та правовий статус унійного духовенства у XVIII ст. (Szaraniewicz, 1879).

Поважною заслугою історика є порівняльний аналіз матеріального забезпечення і правового статусу православного та греко-католицького духовенства Галичини (Szaraniewicz, 1899; Szaraniewicz, 1875; Шараневич, 1897). Науковець, опрацювавши архівні документи, ретельно простежив зміни в становищі українського духовенства Галичини після його переходу до унійної конфесії. Слід віддати належне авторові, що він чітко підкреслює позитивні наслідки унійних процесів, зокрема відзначає, що греко-католицьке духовенство звільнялося від повинностей та податків, доволі часто шляхтичі збільшували фундації для храмів. Дослідник навів і конкретні прізвища магнатських родин, котрі давали систематично кошти для унійних церков – це передовсім шляхтичі Дідушицькі, Потоцькі, Ланскоронські, Любомирські (Szaraniewicz, 1899, с. 28). На переконання дослідника, позитивними були і процеси отримання церковних посад і маєтностей у залежності від рівня освіти, кваліфікованості та моральних якостей особистостей, які претендували на них (Шараневич, 1897, сс. 163–164, 207). Разом із тим історик підкреслює, що переважно право бути священиком у певній парафії молоді люди отримували як спадок від своїх батьків, отримавши лише освіту в школі при монастирі (Szaraniewicz, 1899, с. 24). І. Шараневич високо оцінює і заходи перемишльських унійних єпископів щодо заснування семінарій, проведення систематичних візитацій заради дисциплінування і покращення матеріального забезпечення духовенства, врегулювання розмірів церковних маєтностей. Водночас історик акцентує на тому, що і після переходу на унійне віросповідання становище світського духовенства було доволі складним, почасти греко-католицькі парафії, особливо в приватних маєтках, були матеріально незабезпечені й не мали жодної ерекційної грамоти. Доволі обґрунтованими є висновки історика про те, що прийняття духовенством унії не забезпечувало його повний захист від свавілля окремих шляхтичів та орен-

дарів володінь, унійне духовенство повною мірою не було позбавлене залежності від світських людей і права патронату (Шараневич, 1897, сс. 211–212, 250–251; Szaraniewicz, 1899, с. 27). Заслужують уваги й міркування історика про те, що перехід регіону до унії спричинив послаблення королівської опіки і патронату над унійною церквою, як це було раніше традиційно для православної конфесії (Szaraniewicz, 1899, с. 9).

Пануючі в тогочасних наукових колах русофільські концепти трактування причин та наслідків унійних процесів характерні й для історика Ю. Целевича (Целевич, 1887). Дослідник підкреслив, що у XVIII ст. уніатська церква не отримала обіцяної рівноправності з католиками, а навпаки – зазнавала перманентних принижень, презирства та насмішок (Целевич, 1887, с. 108). Дослідник був переконаний, що унія розглядалася польським соціумом лише як явище тимчасове, як певний перехідний етап до переходу на католицизм (Целевич, 1887, с. 108). Ю. Целевич відзначив, що частими були випадки змушування священників відробляти панщину, наїзди шляхтичів на унійні церкви, грабунок цінних церковних речей, заборони з боку патронів відправляти богослужіння, будувати нові та ремонтувати старі храми (Целевич, 1887, с. 109). Для аргументації своїх тверджень історик навів факти відкритого насилля старости Даниловича над уніатським священником з Малих Дідущиць Целевич, 1887, с. 109). Доволі аргументованими є зауваги дослідника про те, що негативними наслідками унійних процесів стали систематичні випадки переходу духовенства на латинський обряд. Дослідник підкреслив, що в другій половині XVIII ст. католицький єпископ Сераковський доручав своєму духовенству, щоб повсюдно за можливості схилити українців переходити на латинську обрядовість, оскільки унія не представляла «повноти і чистоти релігійної науки» Целевич, 1887, с. 109–110).

Унійний історіографічний напрям, позбавлений деяких стереотипів попередніх істориків русофільської орієнтації, започаткував єпископ Юліан Пелеш (Pelesz, 1880). Його праця характеризується добротним науковим рівнем, а також чітко сформульованою концепцією давності та тяглості унійної традиції в Україні.

Унійні процеси, на переконання Ю. Пелеша, поширювались у Галичині в умовах складного становища православної церкви. Науковець акцентував, що більшість унійних умов галицької церковної ієрархії не була зrealizovanoю після переходу регіону до унії.

На тривалості унійних традицій наголошується в науково-популярній студії Д. Дорожинського (Дорожинский, 1896). Аналізуючи наслідки унійних процесів, автор стверджує, що і після переходу регіону до унії українська спільнота не отримала бажаної рівності з католицьким соціумом. Не відбулося суттєвих і значних змін у матеріальному забезпеченні, моральному та освітньому рівні пересічних священників (Дорожинский, 1896, с. 71–73). У науково-популярному нарисі Т. Лежогубського підкреслено, що саме завдяки тяглості церковно-історичних традицій від княжих часів і переходу Львівської єпархії до унії, власне, і збереглась українська національна окремішність (Лежогубский, 1900). В умовах полонізації регіону саме греко-католицька церква стала на чолі культурно-просвітницького та національного рухів української громадськості (Лежогубский, 1900, с. 22–39).

Молода генерація греко-католицьких семінаристів та священників наприкінці XIX ст. поступово починає симпатизувати народовцям. Так, виваженістю та обґрунтованістю трактування унійних процесів у Львівській єпархії характеризуються праці о. І. Рудовича (Рудович, 1900; Рудович 1901; 1902; 1903).

Історик підкреслив, що після переходу краю до унії у XVIII ст. в церковному житті відбувалися позитивні зміни, помітним було піднесення релігійності та духовності в українській спільноті, оскільки греко-католицьке духовенство більш освічене і могло якісніше працювати на культурно-просвітницькій ниві (Рудович, 1900, с. 64). На переконання о. Рудовича, позитивні наслідки унійних процесів виразно простежуються саме в культурній сфері, оскільки релігійна полеміка спонукала духовенство до наукової праці, уніати мали легший доступ до католицьких шкіл і академій та загалом були ближчими й дотичними до культурними надбань католицького світу (Рудович, 1900, с. 62). Разом із тим науковець зауважив, що більшість кліру була все ж таки на низькому рівні освіти й від простолюдинів мало чим відрізнялася (Рудович,

1900, с. 63). Історик переконаний, що греко-католицьке духовенство в суспільно-політичному житті не отримало гідного становища, на відміну від українських міщан (останні здобули собі право займати посади в магістратах) (Рудович, 1900, с. 63). Суперечливими були оцінки автора щодо змін у матеріальному становищі священників. Так, дослідник відзначив, що економічне становище духовенства почасти почало покращуватися, оскільки шляхтичі-колятори звільняли парохів від панщинних тягарів, збільшували ерекційні дотації, щоб заохотити їх працювати на користь унії. Однак за умови браку пошанування законів неодноразово траплялися випадки нелюдяного та брутального ставлення до священників (Рудович, 1900, с. 63). Водночас о. Іван Рудович акцентував на нових небезпечних тенденціях для греко-католицької церкви, а саме спонукання до переходу на латинську обрядовість не тільки шляхти, але й селян (Рудович, 1900, с. 65). Обґрунтованими виглядають зауваги дослідника про потужну роль єзуїтів у латинізації українського духовенства та світської громадськості.

У руслі свого упередженого та негативного ставлення до Берестейської церковної унії та недооцінювання позитивної ролі греко-католицького духовенства для національного-культурного відродження Галичини оцінював наслідки унійних процесів у регіоні Іван Франко (Тимошенко, 2002). Прикметно, що науковець акцентував, що унійна програма галицької церковної ієрархії не була зреалізованою в Речі Посполитій через нерозуміння поляками потреб української греко-католицької церкви (Франко, 1986, с. 58). І. Франко на основі ретельного опрацювання документів підкреслював, що у XVIII ст., після переходу регіону до унії матеріальне становище греко-католицького духовенства не покращилося, уклад життя священників мало чим відрізнявся від життя простих селян. Парохи жили у вбогих хатинах і були змушені самі працювати на полі, щоб елементарно прогодувати родину. У тогочасних священників низьким був рівень освіти, моральності та духовності (Франко, 1986, с. 75–76).

Висновки. Отже, українські історики Галичини кінця XIX ст. перебували під значним впливом консервативних концептів та ідей русофілів Ставропігійського інституту і не виробили однозначного та виваженого погляду щодо оцінювання наслідків унійних процесів у регіоні. Разом із тим їхні погляди почасти відрізняються від основних концепцій про негативну роль унії для українського соціуму представників православної історіографії Наддніпрянщини XIX ст. Помітними є прагнення галицьких дослідників історії церкви до політичної незаангажованості та часткове симпатизування народовцям. До позитивних наслідків утвердження унії у Львівській та Перемишльській єпархіях у XVIII ст. науковці відносили часткове підвищення рівня матеріального забезпечення та культурно-освітнього рівня греко-католицького духовенства, отримання українськими міщанами права займати посади в органах місцевого самоврядування. Історики стверджували, що завдяки діяльності греко-католицьких священників покращився рівень духовності й у середовищі світської громадськості. Перехід Перемишльської та Львівської єпархій до унії відбувся до збереження української національної окремішності. В умовах полонізації регіону саме греко-католицька церква стала на чолі культурно-просвітницького та національного рухів української громадськості. Водночас дослідники акцентували, що нове унійне віросповідання не принесло бажаної повної рівності української церковної та світської громадськості з католиками і не позбавляло духовенство залежності від світських людей, свавілля окремих шляхтичів та орендарів маєтків. Більшість унійних умов галицької церковної ієрархії не були реалізовані. До негативних наслідків поширення унійної конфесії в краї науковці відносили доволі значні процеси окатоличення як українського духовенства, так і світських людей.

Поза увагою дослідників залишився докладний аналіз політичних наслідків унії.

Перспективним напрямом дослідження є порівняльний аналіз здобутків польської історіографії XIX ст. у дослідженні наслідків унійних процесів.

Джерела та література

- Біла, С., & Гриценко, Г.** (2022). Особливості розвитку українського та польського унієзнавства в другій половині XIX ст. *Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія Історія*, 11/53, 28–43.
- Борчук, С.** (1999). Громадсько-культурна та наукова діяльність Ісидора Івановича Шараневича (1829–1901 рр.): дис. ... канд. істор. наук: 07.00.01. Чернівці.
- Гелей, С.** (2001). Наукова і громадська діяльність Ісидора Шараневича. *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. Ювілейний збірник на пошану Феодосія Стебля / НАН України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича*, Вип. 9, 320–331.
- Грицак, Я.Й.** (1991). І. Франко та М. Павлик про роль греко-католицького духовенства у суспільно-політичному житті Галичини. *Секуляризація духовного життя на Україні в епоху гуманізму і Реформації*. К.: Наукова думка, 245–263.
- Дорожинский, Д.** (1896). Начерк истории унии русской церкви з Римом. Львов: Комитет Ювильейный, IV+154 с.
- Киричук, О.** (2000). Історичні дослідження діячів Ставропігійського інституту у Львові (1864–1890 роки). *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність*, Вип. 7. Збірник на пошану проф. Ю. Сливки, 141–149.
- Киричук, О., & Орлевич, І.** (2018). Львівський Ставропігійський інститут (1788–1914). Роль у суспільно-політичному, культурному та релігійному житті українців Галичини. *Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України; Інститут релігієзнавства – філія Львівського музею історії релігії*. Львів: Логос.
- [Лежогубский, Т.] Т.Л.** (1900). В двесталетну рочницю унии Львовской архидиєцезии. Львов: Ставропігійський Інститут.
- Рудович, И.** (1900). Уния в Львовской епархии. Львов: Б.и.
- Рудович, І.** (1901). Єпископи Шептицькі. *Богословський вісник*, т. 2, ч. 1, 24–35; ч. 2, 102–134; ч. 3, 184–192; ч. 4, 238–248; ч. 5–6, 289–305.
- Рудович, І.** (1902). Єпископи Шептицькі. *Богословський вісник*, т. 3, ч. 1, 26–59; ч. 3, 233–250; ч. 4, 338–347.
- Рудович, І.** (1903). Єпископи Шептицькі. *Богословський вісник*, т. 4, ч. 1, 55–67.
- Скочиляс, І.** (2011). Культурна і релігійна традиція Галицької (Львівської) єпархії в дослідженнях доби конфесійного й національного служіння (до 1939 року). *Дрогобицький краєзнавчий збірник*, XIV–XIV, 346–348.
- Тимошенко, Л.** (2002). Берестейська унія в творчій спадщині Івана Франка (концепції вченого і спроби конкретно-історичного зрізу проблеми). *Франкознавчі студії. Збірник наукових праць*, 2, 69–83.
- Тимошенко, Л.** (1997). Чи був об'єктивним Іван Франко в оцінці Берестейської унії?. *Дрогобицький краєзнавчий збірник*, II, 124–129.
- Шараневич, И.** (1897). З общественной истории Галицкой руси. Черты з истории церковных бенефиций и мирского духовенства в галицкой Руси. Львов: Типография Ставропігійського інститута, 392+12 с.
- Целевич, Ю.** (1887). История Скиту Манявского од его основания аж до замкнення (1611–1785) wraz з зборником грамот, листов и деяких судовых документов, дотычных того монастиря. Львов: Б.и.
- Франко, І.** (1986). *Йосиф Шумлянський последний православный епископ и его «Метрика»*. Зібр. творів: У 50-ти т. К.: Наукова думка, т. 46, кн. 2, 43–84.
- Chynczewska-Hennel, T.** (1994). Spory wokyl unii brzeskiej (koniec XVI–XVII w.). *Warszawskie Ukrainoznawcze Zapiski*, T. 2, 28–35.
- Chynczewska-Hennel, T.** (1996). Unia brzeska XVII stulecia. w polskiej historiografii. *Biaioruskie Zeszyty Historyczne*, 2, 31–40.
- Mironowicz, A.** (1988). Unia brzeska w ъwietle historiografii. Uwagi o stanie badac. *Chrzeńcijanin w ъwiecie*, 8–9, 161–175.
- Papierzyska-Turek, M.** (1992). Prawosiawie i grekokatolicyzm w polskiej historiografii i publicystyce historycznej. *Spotkania polsko-ukraicskie / Red. Z. Mackowski*, Lublin, 45–57.
- Pelesz, J.** (1880). Geschichte der Union der ruthenischen Kirche mit Rom von den dltesten Zeiten bis aut die Gegenwart. – Wien: W.Heinrich, B. 2. – 20+1095 p.
- Szaraniewicz, I.** (1879). Patryjarchat Wschodni wobec Коњсioia ruskiego i Rzeczypospolitej polskiej z urydei wspyczesnych. Krakow, 171 s.

- Szaraniewicz, I.** (1899). Кошcielna Unja na Rusi i wpiyw jej na zmianę spoiecznego stanowiska ъwieckiego duchowiecstwa ruskiego. Lwyw: Druk. Pillera i Sp., 31 s.
- Szaraniewicz, I.** (1875). Rzut oka na beneficja кошcioia ruskiego za czasyw Rzeczypospolitej polskiej pod wzgldem historji, a przedewszystkiem o stosunku ъwieckiego duchowiecstwa ruskiego w Galicji do ziemi w tym okresie. Lwyw: Druk. Instytutu Stauropigiackiego, 64 s.

References

- Bila, S., & Hrytsenko, H.** (2022). Osoblyvosti rozvytku ukrainskoho ta polskoho unieznavstva v druhi polovyni XIX st. [Peculiarities of the development of Ukrainian and Polish university studies in the second half of the 19th century]. *Problemy humanitarnykh nauk: zbirnyk naukovykh prats Drohobyskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka. Serii Istorii – Problems of humanitarian sciences: a collection of scientific works of Drohobysk Ivan Franko State Pedagogical University. History series*, 11/53, 28–43 [in Ukrainian].
- Borchuk, S.** (1999). Hromadsko-kulturna ta naukova diialnist Isydora Ivanovycha Sharanevycha (1829–1901 rr.) [Social, cultural and scientific activity of Isidor Ivanovich Sharanevich (1829–1901)].: Dys. ... kand. istor. nauk: 07.00.01. Chernivtsi [in Ukrainian].
- Helei, S.** (2001). Naukova i hromadska diialnist Isydora Sharanevycha [Scientific and public activity of Isidor Sharanevich]. *Ukraina: kulturna spadshchyna, natsionalna svidomist, derzhavnist. Yuvileinyi zbirnyk na poshanu Feodosiia Stebliia – Ukraine: cultural heritage, national consciousness, statehood. Jubilee collection in honor of Feodosius Steblius / NAN Ukrainy, Instytut ukrainoznavstva im. I. Krypiakevycha*, Vyp. 9, 320–331 [in Ukrainian].
- Hrytsak, Ya. I.** (1991). I. Franko ta M. Pavlyk pro rol hreko-katolytskoho dukhovenstva u suspilno-politychnomu zhytti Halychyny [I. Franko and M. Pavlyk on the role of the Greek Catholic clergy in the social and political life of Galicia]. *Sekularyzatsiia dukhovnoho zhyttia na Ukraini v epokhu humanizmu i Reformatsii – Secularization of spiritual life in Ukraine in the era of humanism and the Reformation*. K.: Naukova dumka, 245–263 [in Ukrainian].
- Dorozhynskiy, D.** (1896). Nacherk ystoryy unyy ruskoj tserkvy z Rymom [Outline of the history of the union of the Russian Church with Rome]. Lvov: Komytet Yuvyleinyi, IV+154 s. [in Ukrainian].
- Kyrychuk, O.** (2000). Istorychni doslidzhennia diiachiv Stavropihiiskoho instytutu u Lvovi (1864–1890 roky) [Historical research of the figures of the Stavropygian Institute in Lviv (1864–1890)]. *Ukraina: kulturna spadshchyna, natsionalna svidomist, derzhavnist – Ukraine: cultural heritage, national consciousness, statehood*, Vyp. 7. Zbirnyk na poshanu prof. Yu. Slyvky, 141–149. [in Ukrainian].
- Kyrychuk, O., & Orlevych, I.** (2018). Lvivskiy Stavropihiiskiy instytut (1788–1914). Rol u suspilno-politychnomu, kulturnomu ta relihiinomu zhytti ukraintsiv Halychyny [Lviv Stavropygian Institute (1788–1914). The role in the socio-political, cultural and religious life of the Ukrainians of Galicia]. *Instytut ukrainoznavstva im. I. Krypiakevycha NAN Ukrainy; Instytut relihiieznavstva – filii Lvivskoho muzeiu istorii relihii – Institute of Ukrainian Studies named after I. Krypyakevych of the National Academy of Sciences of Ukraine; The Institute of Religious Studies is a branch of the Lviv Museum of the History of Religion*. Lviv: Lohos [in Ukrainian].
- [**Lezhohubskiy, T. I.** (1900). V dvestaletnu rochnytsiu unyy Lvovskoi arkhydyetsezyy [On the bicentenary of the union of the Lviv Archdiocese]. Lvov: Stavropyhyiskiy Ynstytut. [in Ukrainian]. Rudovych, Y. (1900). Unyia v Lvovskoi eparkhyi. Lvov: B.y. [in Ukrainian].
- Rudovych, I.** (1901). Epyskopy Sheptytski [Bishops of Sheptytskyi]. *Bohoslovskiy visnyk – Theological Herald*, t. 2, ch. 1, 24–35; ch. 2, 102–134; ch. 3, 184–192; ch. 4, 238–248; ch. 5–6, 289–305. [in Ukrainian].
- Rudovych, I.** (1902). Epyskopy Sheptytski [Bishops of Sheptytskyi]. *Bohoslovskiy visnyk – Theological Herald*, t. 3, ch. 1, 26–59; ch. 3, 233–250; ch. 4, 338–347. [in Ukrainian].
- Rudovych, I.** (1903). Epyskopy Sheptytski [Bishops of Sheptytskyi]. *Bohoslovskiy visnyk – Theological Herald*, t. 4, ch. 1, 55–67. [in Ukrainian].
- Skochyliias, I.** (2011). Kulturna i relihiina tradytsiia Halytskoi (Lvivskoi) yeparkhii v doslidzhenniakh doby konfesiinoho y natsionalnoho sluzhinnia (do 1939 roku) [Cultural and religious tradition of the Galician (Lviv) eparchy in studies of the era of confessional and national service (until 1939)]. *Drohobyskiy kraieznavchyy zbirnyk – Drohobysk local history collection, XIV–XIV*, 346–348 [in Ukrainian].
- Tymoshenko, L.** (2002). Beresteiska uniiia v tvorchii spadshchyni Ivana Franka (kontseptsii vchenoho i sprobly konkretno-istorychnoho zryzu problemy) [The Union of Brest in the creative heritage of Ivan Franko

- (concepts of the scientist and attempts at a specific historical section of the problem)]. *Frankoznavchi studii. Zbirnyk naukovykh prats – French studies. Collection of scientific works*, 2, 69–83 [in Ukrainian].
- Tymoshenko, L.** (1997). Chy buv obiektyvnym Ivan Franko v otsyntsi Beresteiskoi unii? [Was Ivan Franko objective in his assessment of the Berestei Union?]. *Drohobytskyi kraieznavchyi zbirnyk – Drohobytsk local history collection*, II, 124–129 [in Ukrainian].
- Sharanevych, Y.** (1897). Z obshchestvennoi ystoryy Halytskoi rusy. Cherty z ystoryy tserkovnykh benefytsyi y myrskoho dukhovenstva v halytskoi Rusy [From the public history of the Galician movement. Traits from the history of church benefices and lay clergy in Galician Rus']. Lvov: Typohrafiya Stavropyhiyskoho ynstytuta, 392+12 s. [in Ukrainian].
- Tselevych, Yu.** (1887). Ystoria Skytu Maniavskoho od eho osnovanyia azh do zamknennia (1611–1785) vraz z zbornikom hramot, lystov y deiakykh sudovykh dokumentov, dotychnykh toho monastyria [The history of the Manyavsky Monastery from its foundation to its closure (1611–1785) together with a collection of charters, letters and some court documents related to that monastery]. Lvov: B.y. [in Ukrainian].
- Franko, I.** (1986). *Yosyf Shumlianskiy poslednyi pravoslavnyi epyskop y eho “Metryka”* [Iosif Shumlyansky, the last Orthodox bishop and his “Metric”]. Zibr. tvoriv: U 50-ty t. K.: Naukova dumka, t. 46, kn. 2, 43–84. [in Ukrainian].
- Chynchewska-Hennel, T.** (1994). Spory wokyl unii brzeskiej (koniec XVI–XVII w.) [Disputes surrounding the Union of Brest (late 16th–17th centuries)]. *Warszawskie Ukrainoznawcze Zapiski – Warsaw Ukrainoznawcze Zapiski*, T. 2, 28–35 [in Polish].
- Chynczewska-Hennel, T.** (1996). Unia brzeska XVII stulecia. w polskiej historiografii [The Union of Brest in the 17th century. in Polish historiography]. *Biaioruskie Zeszyty Historyczne – Belarusian Historical Notebooks*, 2, 31–40 [in Polish].
- Mironowicz, A.** (1988). Unia brzeska w ńwietle historiografii. Uwagi o stanie badac [The Union of Brest in the light of historiography. Comments on the state of research]. *Chrzeńcijanin w ńwiecie – Christian in the world*, 8-9, 161–175 [in Polish].
- Papierzyska-Turek, M.** (1992). Prawoslawie i grekokatolicyzm w polskiej historiografii i publicystyce historycznej [Orthodoxy and Greek Catholicism in Polish historiography and historical journalism]. *Spotkania polsko-ukraicskie – Polish-Ukrainian meetings* / Red. Z. Mackowski, Lublin, 45–57 [in Polish].
- Pelesz, J.** (1880). Geschichte der Union der ruthenischen Kirche mit Rom von den dltesten Zeiten bis aut die Gegenwart [Geschichte der Union der ruthenischen Kirche mit Rom von den dltesten Zeiten bis aut die Gegenwart]. – Wien: W. Heinrich, B. 2. – 20+1095 p.
- Szaraniewicz, I.** (1879). Patryjarchat Wschodni wobec Końcioia ruskiego i Rzeczypospolitej polskiej z urydei wspyczesnych [The Eastern Patriarchate towards the Russian Church and the Polish Republic from contemporary sources]. Krakow, 171 s. [in Polish].
- Szaraniewicz, I.** (1899). Końcielna Unja na Rusi i wpiyw jej na zmianę spoiecznego stanowiska ńwieckiego duchowiecstwa ruskiego [Ecclesiastical Union in Russia and its influence on the change in the social position of the lay Russian clergy]. Lwyw: Druk. Pillera i Sp., 31 s. [in Polish].
- Szaraniewicz, I.** (1875). Rzut oka na beneficja końcioia ruskiego za czasyw Rzeczypospolitej polskiej pod wzgłkdem historji, a przedewszystkiem o stosunku ńwieckiego duchowiecstwa ruskiego w Galicji do ziemi w tym okresie [A look at the benefices of the Ruthenian Church during the times of the Polish Republic in terms of history and, above all, the attitude of the lay Ruthenian clergy in Galicia towards the land in this period]. Lwyw: Druk. Instytutu Staupigiacskiego, 64 s. [in Polish].